

STATEN, KAPITALET ELLER MEDBORGAREN

-VEM FINANSIERAR CIVILSAMHÄLLET?

2018

Förord

För femte året tar FRII och PwC i samarbete fram kunskap för att ge bättre insikt om förutsättningar, verklighet och framtid för finansieringen av civilsamhället i stort och gåvofinansiering specifikt.

I den här rapporten konstaterar vi att Sverige är i förändring, och att det sannolikt påverkar förutsättningarna för civilsamhället. Några saker vi tror har och kommer att ha betydelse finns med i denna rapport.

En är privatisering av resurser, genom en förskjutning av konsumtion från offentlig sektor till hushållen, dels en privatisering av välfärdstjänster. Hushållens disponibla inkomster har ökat under lång tid. Det gäller alla hushåll, utom de fattigaste, och det har ökat mest för de rika. Objektivt borde det finns utrymme för ett ökat stöd till civilsamhället genom gåvor och medlemsavgifter. Även om gåvogivandet ökar, så har medlemsavgifterna minskat i omfattning. I förhållande till sina inkomster har hushållens finansiering av civilsamhället snarast minskat.

En annan faktor är demografiska förändringar. Globaliseringen visar sig i att en allt större del av landets befolkning är född utanför Sverige, i vissa ålderskategorier är uppemot en tredjedel av befolkningen född i ett annat land än Sverige. Lika tydlig förändring är den ökande urbaniseringen. Hela den relativt snabba befolkningstillväxten sker i städer, främst i storstadsområdena. Genom att människor i storstäderna har mer resurser per person, i genomsnitt, innebär det en förstärkning av omflyttningen av hushållens tillgångar.

Hur ska civilsamhället utveckla sin finansieringsmodell för att möta dessa förändringar? Vad krävs för att hushållen ska välja att låta mer av sina resurser användas för olika ändamål i den ideella sektorn. Det Glassindex vi introducerat ger ingen indikation på att det lyckats i någon större omfattning de senaste tio åren. Däremot ser vi en förskjutning från medlemsavgifter till gåvor och andra privata bidrag som finansiering av det civila samhället. Vad indikerar det? Vill människor idag engagera sig och bidra på andra sätt? Eller är det organisationerna som ber om resurser på ett annat sätt? Eller kanske båda?

En stabil faktor är tilliten som sedan lång tid ligger på en hög nivå i Sverige. Det ideella engagemanget likaså. Sannolikt är det en stor tillgång när vi ska möta framtidens utmaningar i form av klimatförändring och globalisering med åtföljande folkförflyttningar, en åldrande befolkning och ökad ojämlikhet, allt i en värld som präglas av en rekordsnabb digitalisering.

Vi vill också rikta ett särskilt stort tack till Helena Forsaeus, Peter Clason, Lena Nyberg, Arvid Erlandsson, Ludvig Sandberg, Lars Trägårdh och Carolina Sachs för att ni har delat med er av er kunskap och perspektiv!

Stockholm i oktober 2018

Charlotte Rydh
Generalsekreterare
FRII

Johan Sverker
Senior rådgivare, Ideell sektor
PwC

Om rapporten

Detta är det femte året FRII och PwC sammanställer kunskap i syfte att visa på förutsättningarna för finansiering av det civila samhället. I år har vi valt att göra en serie om tre rapporter för att få möjlighet att gå mer på djupet inom ett antal viktiga områden. Detta är den andra rapporten 2018. Den första berörde allmänhetens uppfattning om ideell sektor och givande, och den sista rapporten kommer i november 2018 och lägger fokus på organisationernas uppfattning om framtida utvecklingsmöjligheter och utmaningar.

Tillsammans bildar rapporterna en kunskapsbas som organisationer, beslutsfattare, företag och andra intressenter har nytta av för att bättre förstå förutsättningarna för finansiering av ideell verksamhet.

Vi hoppas på detta sätt bidra till den ideella sektorns utveckling i samklang med omvärlden och de förändringar som ständigt pågår.

Vår förhoppning är också att fler ska intressera sig för att bidra till att bygga upp kunskap om civilsamhället och dess förutsättningar. Vi är övertygade om att faktabaserade beslut bidrar till att bygga ett hållbart samhälle.

Rapporten är baserad på fyra olika typer av informationskällor:

Offentligt tillgänglig statistik

Från t.ex. SCB, SKL och Svensk Insamlingskontroll

Rapporter och artiklar

Från t.ex. forskningsartiklar, Tillitsbarometern, World Values Survey, Veckans Affärer m.fl.

Allmänhetens uppfattning

På uppdrag av FRII har Novus gjort två undersökningar bland allmänheten om deras inställning till ideella organisationer.

Ekonomi och nyckeltal kring insamling av gåvor

FRII sammanställer årligen medlemmarnas statistik kring insamling av gåvor från privat sektor. Svensk Insamlingskontroll sammanställer utifrån 90-kontoinnehavarnas rapportering både insamling från privat sektor och andra intäkter. Statistiken från båda dessa källor gäller 2017.

Intervjuer

I årets rapport har vi valt att komplettera siffrorna med reflektioner från olika perspektiv genom intervjuer med en rad personer.

Innehållsförteckning

---

1. Förutsättningar för finansiering

- Hushållens förutsättningar_____6
- Demografiska förutsättningar_____11
- Offentliga sektorns förutsättningar_____13

2. Tillit och förtroende

3. CIVILSAMHÄLLET'S FINANSIERING

- Bilden i stort_____26
- Offentlig finansiering_____29
- Privata gåvor_____32
- Privata gåvor till FRIIs medlemmar_____37
- Glassindex_____44

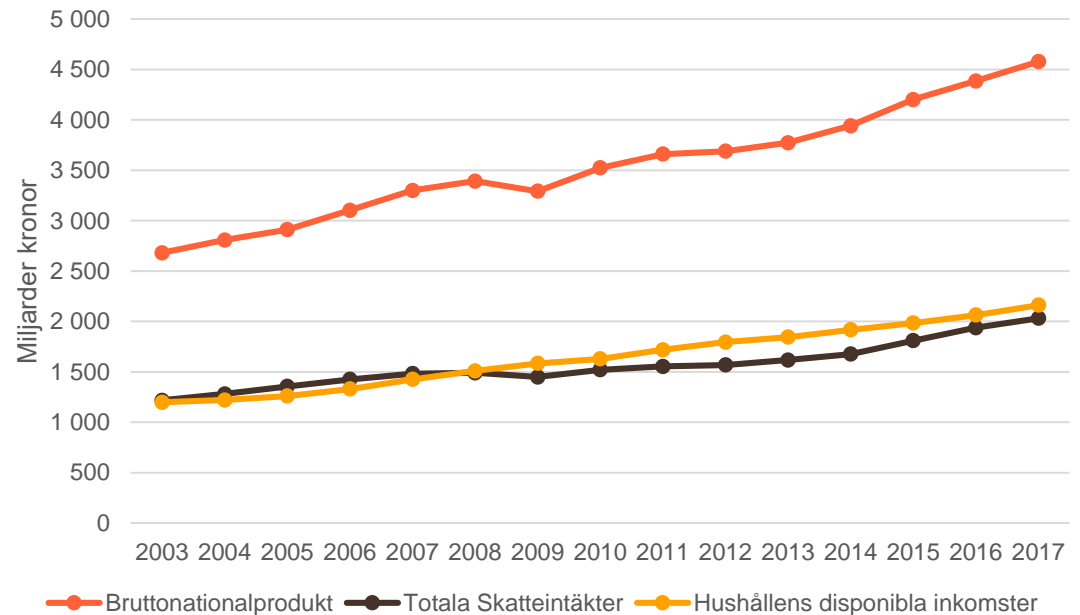
1. Förutsättningar för finansiering

Hushållens förutsättningar

Vi inleder med att titta närmare på hushållens förutsättningar för att finansiera civilsamhället.

Utvecklingen av BNP i Sverige är fortsatt mycket god totalt sett. Som framgår av diagrammet har hushållens andel av tillväxten minskat de senaste åren och en större del går istället till den offentliga sektorn. Skillnaden som ser liten ut i diagrammet uppgår till ca 130 miljarder kronor.

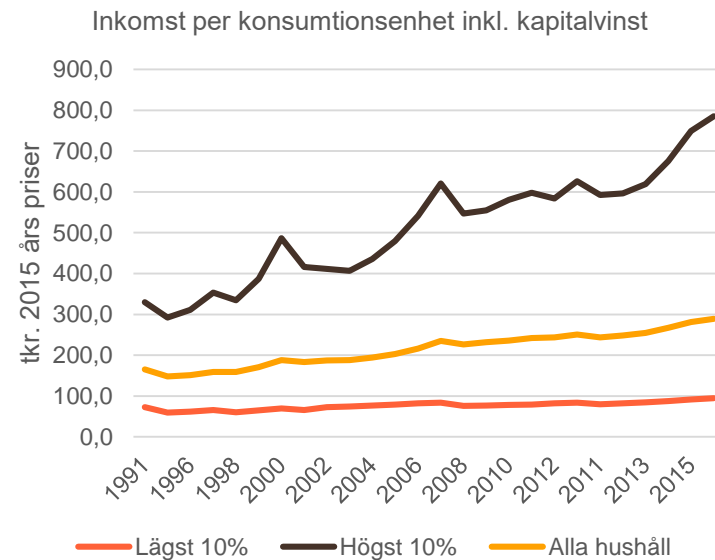

Källa: SCB Nationalräkenskaperna

Skillnaderna mellan hushållens ekonomiska förutsättningar fortsätter att öka. Sedan början av 1990-talet är utvecklingen dramatisk. Det finns olika sätt att mäta detta, ett är att utgå från de disponibla inkomsterna, det vill säga den inkomst hushållen kan använda efter skatter och transfereringar. Diagrammet till höger visar disponibla inkomster inklusive kapitalinkomster per konsumtionsenhet. Konsumtionsenhet är ett begrepp som SCB använder för att ta hänsyn till försörjningsbördan dvs. vem som ska leva på en viss inkomst. Den första vuxne i ett hushåll räknas som 1,16 konsumtionsenheter, näste vuxne som 0,76, barn räknas från 0,56 till 0,96 beroende på ålder. I diagrammet ser vi utvecklingen för de 10 % av befolkningen (egentligen konsumtionsenheterna) med högst inkomst och 10 % med lägst samt medelvärdet för samtliga.

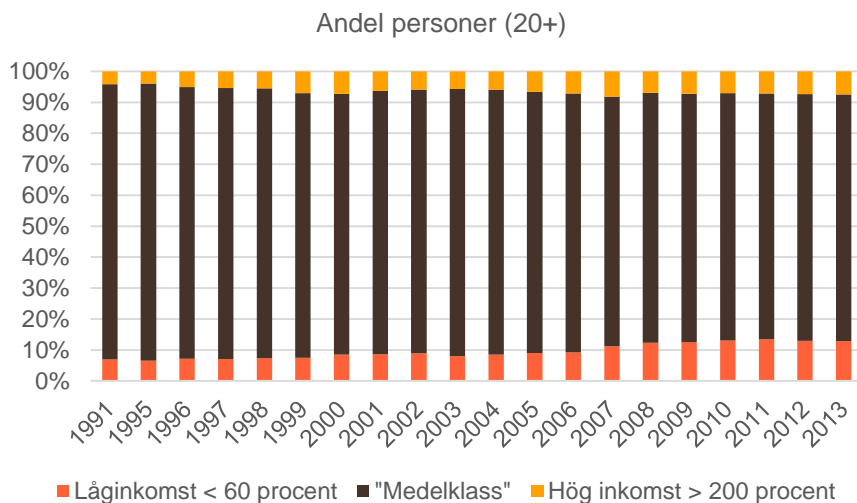
År 1991 hade de 10% av befolkningen med de högsta inkomsterna ca 4,5 gånger så mycket som de 10% av hushållen med de lägsta inkomsterna. Detta hade nästan fördubblats 2016 till drygt 8 gånger. Men kanske ännu viktigare är att skillnaden mellan medianen och de 10% av hushållen som hade lägst inkomster också har ökat under perioden. Medan de som hade lägst disponibel inkomst 1991 hade 44% av medianinkomsten hade de bara 33% 2016. Från knappt hälften till en tredjedel.

Samtidigt visar tabellen att alla har fått det bättre. Medan de med de lägsta inkomsterna har fått en liten förbättring, är den mycket stor för de med genomsnittlig inkomst, men framför allt för de med de allra högsta inkomsterna. En del av detta kan förklaras av högkonjunktur som innebär ökade tillgångspriser och kapitalvinster, något som relativt sett alltid gynnat den rikare delen av befolkningen mest.

Källa: SCB, Hushållens ekonomi, ny beräkningsmetod from 2011. Medelvärde per decilgrupp. Alla inkomster i 2015 års penningvärde.

År 1991 hade de 10 % av befolkningen med de högsta inkomsterna ca 4,5 gånger så mycket som de 10 % av hushållen med de lägsta inkomsterna. Detta hade nästan fördubblats 2016 till drygt 8 gånger.

Källa; SCB Inkomstfördelningsundersökningen. Andel personer som bor i hushåll med olika inkomstnivåer.

Ett annat sätt att beskriva detta är att se hur stor andel av befolkningen som bor i hushåll med olika ekonomiska förutsättningar.

Enligt SCB:s modell för inkomstfördelning delas befolkningen upp i hushåll som har en disponibel inkomst 60% eller mindre av medianinkomsten, vi kallar dessa för låginkomst och de som bor i hushåll som har dubbelt så mycket inkomst som medianen kallar vi höginkomst. De i mitten har vi valt att kalla medelklassen. En tydlig skillnad är att medelklassens andel av befolkningen har minskat från nästan 89% 1991 till drygt 79% 2013.

Med tanke på den ökade spridningen vi ser i det tidigare diagrammet är det troligt att utvecklingen fortsatt de senaste åren. I konkreta antal innebär detta att ca 923 000 personer över 20 år levde i hushåll som hade 60% eller mindre av medianinkomsten år 2013.

Dock är det viktigt att poängtera att fortfarande bor nästan fyra av fem personer i ett hushåll som vi kallar för medelklass. I en internationell jämförelse är Sverige fortfarande relativt jämnt vad gäller fördelning av inkomster mätt med hjälp av den sk. Gini-koefficienten, även om Sverige, enligt Världsbanken, sedan mitten på 2010-talet är det minst jämlika av de nordiska länderna.

Inkomstspridning geografiskt

En annan aspekt av inkomstspridning är var de geografiskt uppstår. Vi har särskilt tittat på inkomst av kapital och hur den fördelar sig på olika kommungrupper. Vi har utgått från SKL:s kommungruppsindelning 2017 som skiljer på tre huvudgrupper:

- Storstäder och deras pendlingskommuner, totalt 46 kommuner
- Större städer och deras omgivande pendlings och lågpendlingskommuner, totalt 108 kommuner
- Mindre städer och landsbygd, totalt 136 kommuner

Som framgår av diagrammet på nästa sida har invånare i storstäder under lång tid haft högre inkomster av kapital och skillnaden har under de senaste 15 åren ökat relativt kraftigt.

En del hänger sannolikt samman med utveckling av bostadspriser och de kapitalinkomster som det för med sig. Annat beror sannolikt på att sammansättningen av befolkningen ur ett kapitalägarperspektiv ser annorlunda ut, andelen högre beslutsfattare, börs-VDar, riskkapitalister och andra stora ägare är helt enkelt större i de tre storstäderna med kringliggande kommuner. Mellan de övriga kommungrupperna är fördelningen jämn. Faktum är att de samlade totala kapitalinkomsterna hos befolkningen i de 46 kommuner som räknas till storstadsområdena är större än hos befolkningen i alla de andra kommunerna tillsammans.

Reflektioner

Med stor sannolikhet är förändringen av människors ekonomiska förutsättningar viktiga för civilsamhällets organisationer. Det kan t.ex. handla om vilka modeller för finansiering man ska använda sig av när alla eller åtminstone de flesta har råd att delta i aktiviteter som kostar pengar, samtidigt som en relativt större grupp inte har samma ekonomiska möjligheter. I vart fall om civilsamhället ska vara en plats där människor med olika förutsättningar ska kunna mötas.

Ur ett finansieringsperspektiv kan det också finnas ökade möjligheter att samla in gåvor från höginkomsthushåll. Alltså kan det vara viktigt att strategier för insamling tar hänsyn till att "allmänheten" är mer och mer differerade vad gäller ekonomiska förutsättningar.

Den ökade inkomstspridningen geografiskt kan också innebära att insamlade organisationer bör ha mer olika strategier för storstäder och andra delar av Sverige. I de relativt koncentrerade storstäderna finns goda möjligheter att be människor om stöd genom att skänka en del av sina kapitalinkomster, medan detta inte är lika effektivt i övriga kommuntyper.

INTERVJU MED: HELENA FORSAEUS OCH PETER CLASON

Helena Forsaeus och Peter Clason är huvudsekreterare för den statliga utredningen om gräsrotsfinansiering

Definition: Gräsrotsfinansiering, eller crowdfunding, innebär enligt Nationalencyklopedin ”en metod för projektfinansiering genom att, oftast via internet, samla in mindre belopp från ett större antal personer”.

Om utredningen: Juli 2016 tillsattes en utredning om gräsrotsfinansiering för att förbättra förutsättningarna för utvecklingen av finansieringsformen. Utredningen har under våren 2018 lämnat sitt betänkande till Finansdepartementet och förslaget har varit ute på remiss.

Utredningsuppdraget är avgränsat till att fokusera på andels- och lånebaserad gräsrotsfinansiering, och alltså inte donationsbaserad som är relevant för ideella insamlingsorganisationer. FRII har i sitt remissvar påpekat vikten av att även donationsbaserad gräsrotsfinansiering inkluderas och ges tillstånd av Finansinspektionen på likartat sätt.

Vad handlar utredningen om gräsrotsfinansiering om?

Direktivet till utredningen har en positiv utgångspunkt i att man tycker att gräsrotsfinansiering är någonting som är bra och ska främjas. Det handlar om att hitta möjligheter för individer, organisationer och företag att finansiera sig. Men man vill samtidigt säkerställa att det finns ett bra skydd för investerare, och då framförallt privatpersoner. EU har bland annat pekat på att alla nya former av finansieringsmöjligheter som innebär digitala betalningar som i någon mån är anonymiserade utgör en risk för penningtvätt och finansiering av terrorism, säger Peter.

Behöver man titta närmare på en kontroll även av donationsbaserad gräsrotsfinansiering?

Att ålägga donationsbaserad verksamhet samma tillståndsplikt liknande finansiella marknader kan var betungande för ett företag. Att

riskera att dra in ordinär insamlingsverksamhet i det här kan riskera att få negativa konsekvenser. Det kan påverka insamlingens resultat. Därför har vi försökt begränsa tillämpningsområdet för det här lagförslaget. Det var incitamentet till att föreslå en lättare reglering av donationsbaserad gräsrotsfinansiering, säger Helena.

Hur säker kan givaren då vara på att gåvan når fram till den ideella organisationen och det ändamålet som var avsett?

Det är plattformens ansvar att säkerställa det. De ska registrera sig och uppfylla penningtvätsreglerna. Vi får se hur långt politiken vill ta det. Men ålägger man de som distribuerar gåvor en tillsynsplikt så kan det uppfattas som ett oproportionellt stort krav. Och är det så att en oseriös aktör förskingrar pengar så är ju det reglerat i strafflagstiftning, säger Peter.

Många givare vill att organisationen de skänker till ska vara mer transparenta med vad pengarna går till. Har man en mellanhand kan man tänka sig att det arbetet försvåras. Hur ser ni på det?

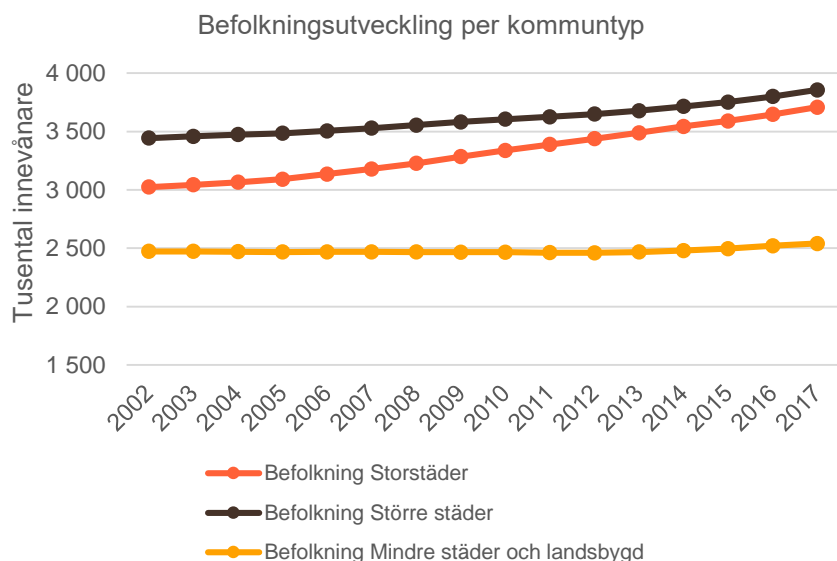
Det digitala borde på ett sätt underlätta spårbarheten i var pengarna tar vägen, men om man inte har någon påverkan på mellanhanden så kan det ju vara svårt att förmedla den spårbarheten. Så där kanske finns en funktion för sådana organisationer som FRII att skapa en plattform och stå för den spårbarheten, säger Peter.

Vad tror ni om framtiden för gräsrotsfinansiering?

Om vi får till ett regelverk med skydd så kommer det hjälpa verksamheter att växa. Gräsrotsfinansiering kommer växa oavsett, all digital finansiering växer. Men samtidigt är det fortfarande en liten spillra av den totala finansieringen. Det handlar också om politisk vilja - hur mycket vill man att det ska växa? säger Peter.

Demografiska förutsättningar

Civilsamhället påverkas både direkt och indirekt av demografiska förutsättningar. Framst ur ett verksamhets- och ändamålsperspektiv, människor är ju både förutsättningen för och meningen med ett civilsamhälle. Men också ur ett finansierings- och resursperspektiv. Hur befolkningen är sammansatt, var den bor etc. är viktiga utgångspunkter för civilsamhällets planering. Dessa förändringar är generellt långsamma, men får över tid stort genomslag.

Källa Veckans affärer

Geografiska förändringar och urbanisering

En aspekt är hur befolkningen fördelar sig på olika kommuntyper, se bilden till vänster. Bilden av utvecklingen de senaste femton åren är klar. Så här ser urbanisering ut i ett svenskt perspektiv. De 136 kommuner som ingår i gruppen mindre städer och landsbygd har i stort sett samma antal invånare 2017 som 2002, medan storstäderna ökat sin befolkning med drygt 23% och de större städerna med ca 12%. Värt att notera är också att det inte är färre människor som bor i mindre städer och på landsbygd, det sker bara ingen tillväxt av befolkningen där.

Reflektioner

Trenderna är mycket tydliga, tillväxttakten i storstäderna är väsentligt högre än i resten av landet och särskilt jämfört med mindre städer och landsbygd. Detta är varken en nyhet eller okänt, men hur har det påverkat och hur kommer det att påverka civilsamhället? Förändringen är snabb, hinner civilsamhällets infrastruktur med? Finns det föreningar som fångar upp alla som vill/skulle vilja engagera sig? Finns det lokaler och andra fysiska förutsättningar? Hur påverkar det maktbalanser inom federationer där makt bygger på medlemsantal?

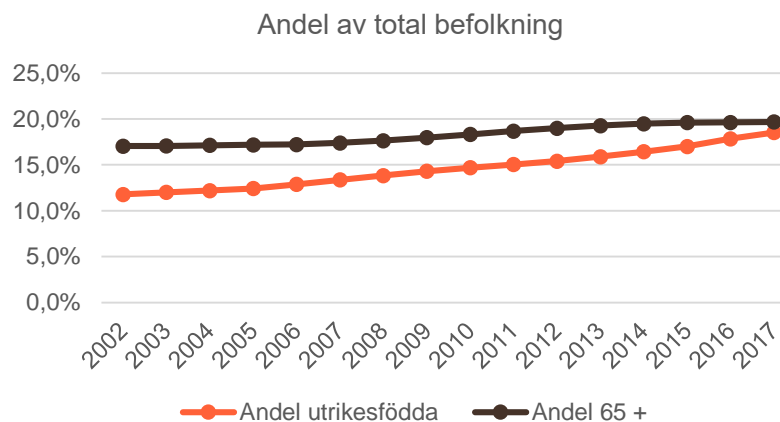
Befolkningens sammansättning

Två megatrender som påverkar sammansättningen av befolkningen är åldrande och globalisering. Ett sätt att översätta det till förhållanden i Sverige är att notera förändringar i andelen av befolkningen som är 65 år eller äldre och andelen som är födda i ett annat land än Sverige. Som framgår av den övre tabellen till höger har den senaste femtonårsperioden inneburit en stor förändring av befolkningens sammansättning, särskilt vad gäller andelen utrikes födda.

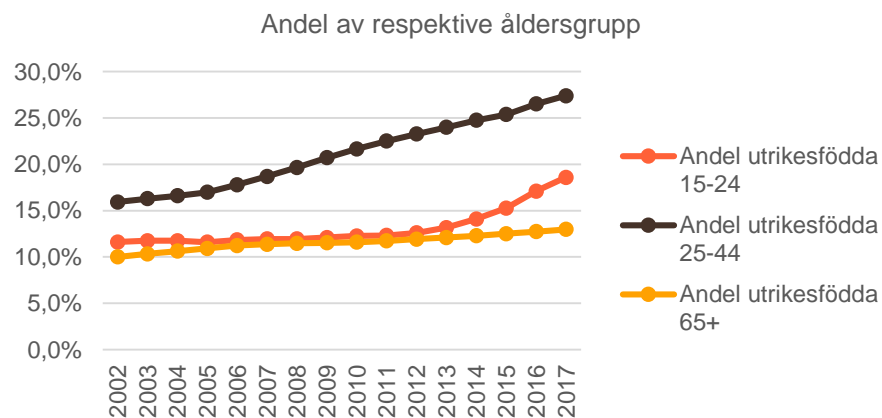
Vi har brutit ner andelen utrikes födda på några åldersklasser och ser då att i gruppen 25-44 år är andelen högre och tillväxten något snabbare än i gruppen totalt. Vi ser också att i gruppen unga vuxna 15-24 har en stor tillväxtförändring skett de senaste åren. Viktigt att komma ihåg är att varken inrikes eller utrikes födda är grupper, i bemärkelsen att de har en mängd gemensamma egenskaper.

Reflektioner

Men har denna förändring någon betydelse för hur civilsamhället bör agera för att nå ut och nå in till människor? Finns det strategier för finansiering, värning av medlemmar och insatser för att rekrytera volontärer och förtroendevalda som tar hänsyn till den större globala rörlighet som dessa siffror visar på.

Källa SCB: Befolkningsregister. Andel i befolkningen 31/12 respektive år

Källa: SCB Befolkningsregister. Andel i respektive åldersklass 31/12 respektive år

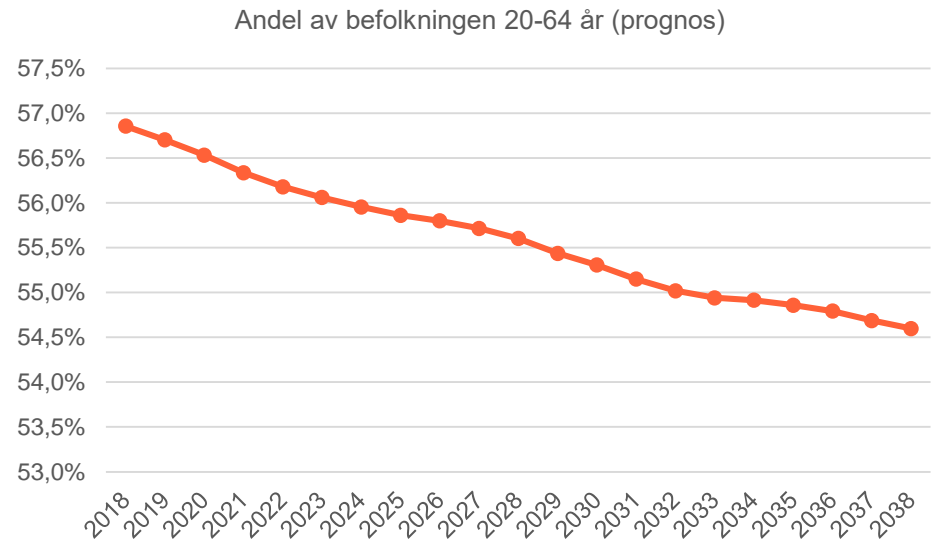
Offentliga sektorns förutsättningar

En viktig komponent i finansieringen av ideell verksamhet i Sverige är stöd och bidrag från den offentliga sektorn. Hur stort beroendet är varierar mellan olika delar av civilsamhället, från ett mycket högt beroende till helt oberoende.

En viktig del av en finansieringsstrategi för en hel del organisationer i det civila samhället är därför att bedöma hur den offentliga sektorns finansieringsförmåga ser ut i framtiden. En indikator som kopplar till demografi och megatrenden åldrande befolkning brukar kallas försörjningskvot. Det är förhållandet mellan den arbetande delen av befolkningen och resten av befolkningen. Ett grovt sätt att räkna är att titta på andelen av befolkningen som är i arbetsför ålder. Baserat på SCB:s befolkningsprognos och att människor i åldern 20-64 antas vara den arbetsföra befolkningen visas utvecklingen de kommande 20 åren i diagrammet till höger.

Andelen i arbetsför ålder sjunker från 56,9% till 54,5% under perioden. Det kan tyckas vara en liten förskjutning, men den innebär att medan den totala befolkningen ökar med ca 1,3 miljoner människor kommer den arbetsföra bara att öka med ca 475 000. Naturligtvis kan mycket annat hända under de kommande 20 åren kring robotisering, digitalisering och människors vilja och förmåga att arbeta efter 65. Men det är ändå en stor förändring.

Utöver finansieringsaspekten är, för delar av civilsamhället, offentlig sektors ekonomiska förutsättningar en viktig del av ändamålsarbetet. Detta gäller vare sig man företräder en särskilt utsatt grupp i samhället, eller har behov av kommunal infrastruktur för sin verksamhet.

Källa SCB, Befolkningsframskrivning

Andelen i arbetsför ålder prognostiseras sjunka från 56,9% till 54,5% mellan 2018 och 2038. Det kan tyckas vara en liten förskjutning, men den innebär att medan den totala befolkningen ökar med ca 1,3 miljoner människor kommer den arbetsföra bara att öka med ca 475 000.

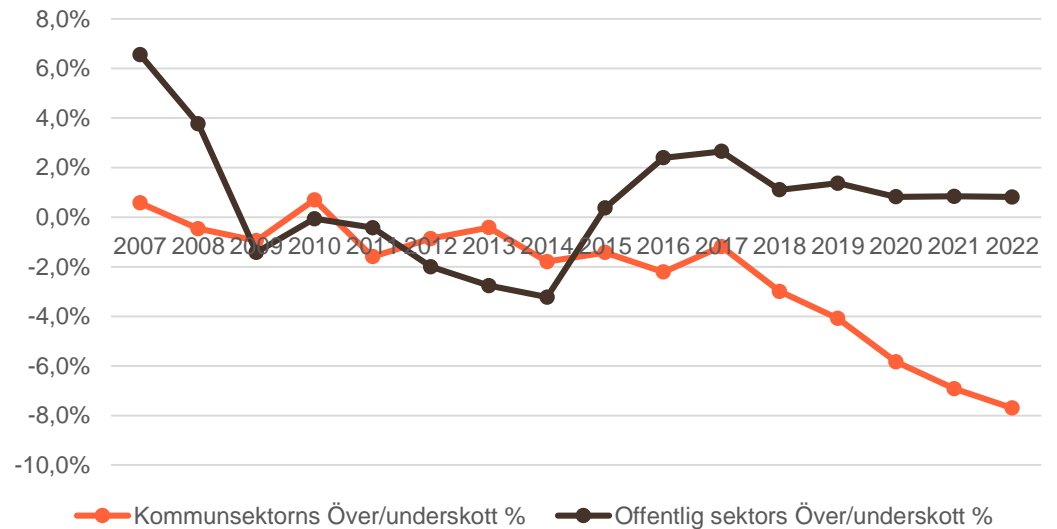
Framtiden för offentlig sektor

Konjunkturinstitutet gör prognoser som underlag för ekonomiska beslut. Deras prognos för utvecklingen av inkomster och utgifter för hela den offentliga sektorn och för kommunsektorn visar att medan den offentliga sektorn som helhet förväntas visa ett överskott på en knapp procent av inkomsterna, vilket är ca 22 miljarder kronor, kommer kommunsektorn att ha ett underskott på nästan 8% av intäkterna, eller drygt 96 miljarder att brottas med.

Reflektioner

Detta innebär både hot och möjligheter. Hoten är dels direkta mot de bidrag och ersättning för sålda tjänster som civilsamhället levererat till kommuner och landsting, dels indirekta genom att försämrade kommunala finanser kan innebära negativa konsekvenser för målgrupper för och medlemmar i civilsamhällets organisationer.

Över/underskott andel av inkomster

Källa SCB och Konjunkturinstitutet

INTERVJU MED: LENA NYBERG

Titel: Generaldirektör på Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF)

Bakgrund: Jurist med en lång bakgrund inom politiken, bland annat som statssekreterare på Kulturdepartementet

Om MUCF: MUCF har i uppdrag att agera som stöd i dialogen mellan regeringen och det civila samhällets organisationer samt arbetar för att förmedla kunskap om det civila samhällets villkor.

Varför är det viktigt att staten stödjer civilsamhället?

Civilsamhällets organisationer är viktigare idag än någonsin, av många olika skäl. Både utifrån sin demokratiskapande och sin röstbärande roll. Men också därför att samhället står inför så många utmaningar som jag inte tror att offentlig sektor klarar av att lösa själva. Ska vi komma ifrån den situation vi har idag där många inte har tilltro till offentliga aktörer och som ifrågasätter de demokratiska processerna, så måste offentlig sektor och civilsamhället jobba tillsammans.

Vad är de största utmaningarna för civilsamhället idag?

Jag tror att det finns ett gemensamt intresse från både offentlig sektor och civilsamhället, att bli bättre på att visa på de effekter som bidragen har. Ska man långsiktigt kunna argumentera för att offentliga medel ska gå till civilsamhället så måste vi både från civilsamhällets sida, men också från myndigheternas sida bli bättre på att visa det fantastiska resultat som görs av civilsamhället. Vi är inte riktigt där ännu. Och det brådskar, det är viktigt att vi snabbt får fram resultat och effekter.

Varför är det bråttom?

Jag upplever att diskussionen om hur man använder skattemedel har blivit alltmer intensiv. Vi vet ju att det finns de som har en stark uppfattning om att skattemedlen bara ska gå till det som enligt deras uppfattning är prioriterat, och då försvinner bidrag till civilsamhällesorganisationerna bort. Det beror på att man inte ser vilken enorm effekt civilsamhället skapar. Men många gånger är det så att resultaten och effekterna dyker upp långt senare. Här måste man försöka förena det långsiktiga perspektivet med att också redovisa vad det ger för resultat på kort sikt.

Det händer väldigt mycket i samhället väldigt snabbt just nu. Det vi försöker göra nu är att skapa en organisation som är alltmer omvärldsorienterad och som också är väldigt receptiv när det gäller att få information kring organisationer som vi ger bidrag. Och det här gör vi för att verkligen säkra att varenda krona går rätt. Och det är ett ansvarsfullt område.

Hur kan man öka tilliten till civilsamhället?

Det gäller att civilsamhället håller på de regler som gäller för att samhället långsiktigt ska vilja avsätta bidrag för dem. Vi måste lyfta alla resultat och fantastiska insatser som civilsamhället gör. Och där tror jag att civilsamhället och vi måste bli mycket bättre. Det är ju ytterst sällan som någon ifrågasätter bidragen till idrottsrörelsen till exempel, och det är ju just för att de hela tiden visar hur många de har engagerade, och vilka resultat man åstadkommer. Det där behöver kanske övriga organisationer inom civilsamhället lära sig.

2. Tillit och förtroende

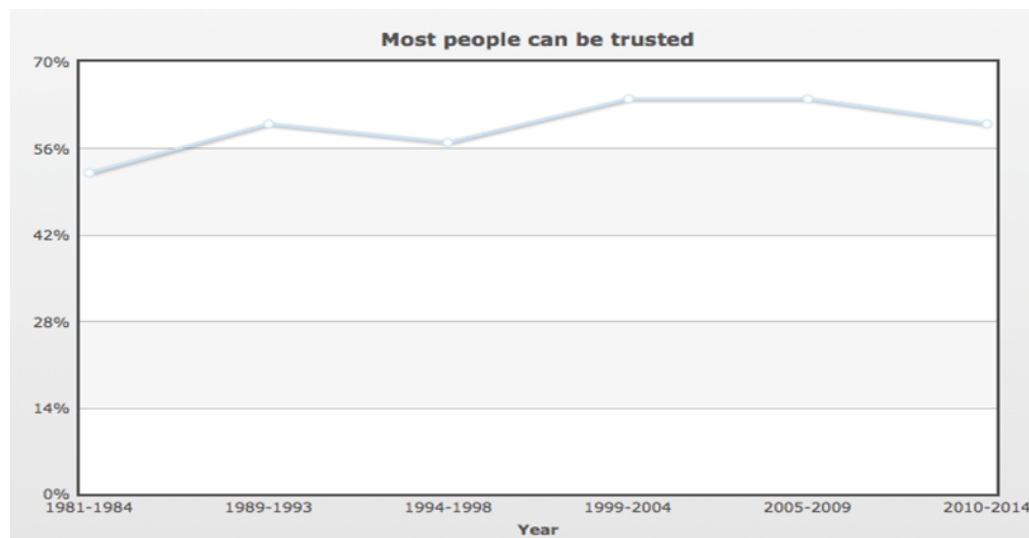

Tillit och dess inverkan på civilsamhället

Forskare menar att tilliten till andra människor har stor betydelse för hur väl samhället fungerar. I länder där den sociala tilliten är hög är oftast även demokratin stabil, ekonomin stark, folkhälsan god och man har uppnått en hög nivå av jämställdhet. I dessa länder har man generellt också låg brottslighet och låg förekomst av korruption. Enligt den amerikanske forskaren Robert Putnam, som är en av de mest citerade forskarna på området, är det en hög nivå av tillit som definierar ett bra samhälle. Det gör att människor kan ägna sig åt produktivt samarbete istället för att lägga energi på att skydda sig från korruption. I decennier har den sociala tilliten i Sverige varit och är fortfarande hög. Detsamma gäller för de övriga västeuropeiska länderna.

Enligt World Values Survey upplevde 60% av svenskarna år 2014 att de flesta människor går att lita på. I jämförelse med andra västländer är svenskarnas sociala tillit hög och har varit relativt stabilt över tid, medan det i exempelvis USA och i södra och östra Europa har minskat. De senaste åren har vi dock sett ett en liten minskning i Sverige, se diagrammet nedan.

De länder som har den lägsta nivån av social tillit är framförallt länder i Mellanöstern, Afrika och Latinamerika. I vissa av dessa länder är det bara 5-8% som upplever att det går att lita på de flesta människor. I dessa länder håller människor också i stor utsträckning med i påståendet att man behöver vara väldigt försiktig i relation till andra människor.

Högtbildade har högre nivå av social tillit

Enligt SOM-institutet skiljer sig nivån av social tillit mycket mellan högtbildade och lågutbildade personer, där andelen personer med hög social tillit var 74% hos gruppen högtbildade men bara 47% hos gruppen lågutbildade. Samma avvikande låga sociala tillit återfinns även bland arbetslösa, personer med dålig hälsa och utrikes födda. Sören Holmberg och Bo Rothstein (2015) menar att:

"...vi i Sverige nu har en relativt stor minoritet som förenas av att de inte har samma tilltro till människor i allmänhet som de flesta svenskar och som politiskt förenas av att de inte finner sig till rätta med de etablerade partierna eller ideologierna i Sverige."

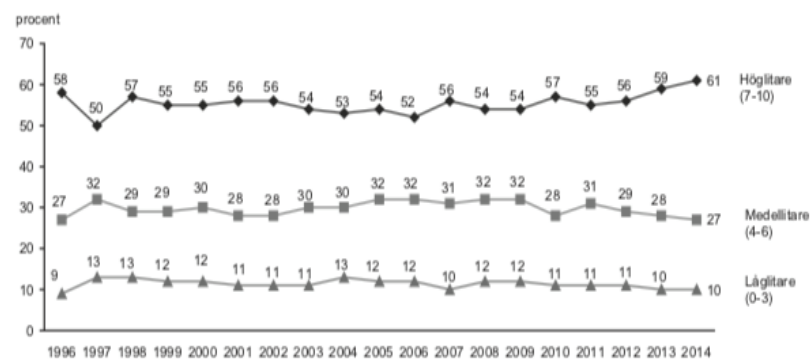
Holmberg och Rothstein anser att när det i samhället finns grupper med påtagligt lägre nivåer av social tillit kan det på sikt leda till en negativ spiral och en fortsatt minskning av den sociala tilliten generellt. Dock ser man om man tittar över tid att den sociala tilliten hos de så kallade "höglitarna" ökar medan det minskar hos "medel-" och "låglitarna".

Enligt Lars Trägårdh som forskar om social tillit vid Ersta Sköndal Bräcke högskola är det för tidigt att prata om ett trendbrott i Sverige.

"Vad vi ser i Sverige i allmänhet just nu är en enorm alarmism. Som framförallt syns i utländsk media, där man pratar om en kollaps av den svenska modellen. Men man behöver vara försiktig med att överdriva."

Lars Trägårdh menar att tillit är en seg struktur och att mycket pekar på att det är någonting vi lär oss i barndomen – vad vi säger till våra barn har stor betydelse för den generella tilliten.

Figur 1 Mellanmänsklig tillit 1996-2014 (procent)

Kommentar: De som inte svarat (2-6 procent) ingår i procentbasen. Frågan besvaras på en 11-gradig skala mellan 0 (Det går inte att lita på människor i allmänhet) och 10 (Det går att lita på människor i allmänhet).

Källa Den nationella SOM-undersökningen 1996-2014

Tilliten till ideella organisationer

Robert Putnam menar att det är civilsamhällets organisationer som skapar tillit. Det är dock ett påstående som på senare år har blivit ifrågasatt, av bland andra Bo Rothstein.

- För femton år sedan var den allmänna sanningen att föreningsliv gjorde folk tillitsfulla. Men man blir inte en "höglitare" genom att sjunga i kör. Det är snarare folk som redan har hög tillit som går med i föreningar. Tilliten kommer uppifrån. Det är det höga förtroendet för våra offentliga institutioner som ligger bakom den höga tilliten, säger Bo Rothstein till tidningen Forskning och Framsteg.

Hur står det då till med tilliten till ideella organisationer – är den lika seglivad?

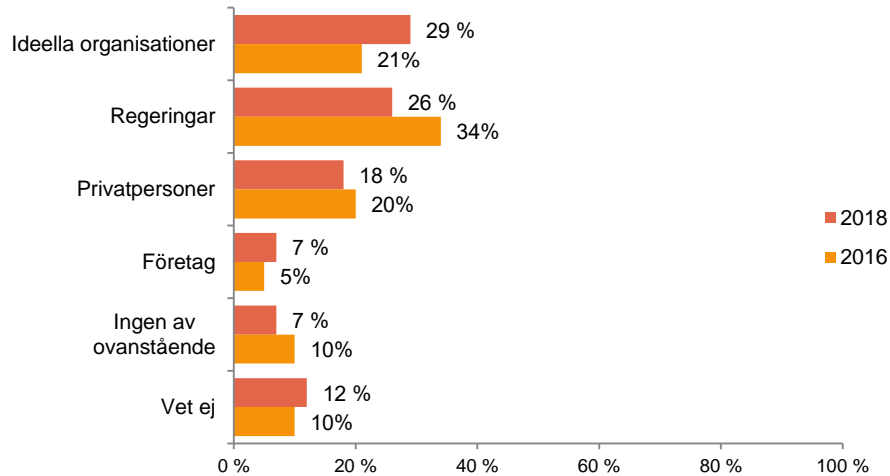
- Det finns ett slags fundament i det svenska samhället där ideella organisationer ingår, vi tänker på det som en institutionell infrastruktur. Det vi ser är att medborgarengagemanget är stabilt och högt i Sverige. Detta beror delvis på att den institutionella infrastrukturen är tillitsfrämjande, säger Lars Trägårdh.

"Civilsamhällets organisationer är viktigare idag än någonsin, av många olika skäl. Både utifrån sin demokratiskapande och sin röstbärande roll. Men också därför att samhället står inför så många utmaningar som jag inte tror att offentlig sektor klarar av att lösa själva."

Lena Nyberg

Vilken av följande har du generellt sett störst förtroende för när det gäller socialt ansvarstagande?

Källa: Novus

Våren 2018 ställde FRII genom Novus frågan till allmänheten vilka man har störst förtroende för när det gäller socialt ansvarstagande, dvs ansvaret att skapa ett välfungerande samhälle. Resultatet visar att förtroendet för ideella organisationer ökat från 21% år 2016 till 29% år 2018. Det är alltså en ökning med 8% på två år.

Samtidigt visar resultatet att förtroendet för regeringar har minskat med lika mycket, från 34% till 26%. Det innebär att allmänhetens förtroendet för ideella organisationer nu är större än för regeringar. För de unga är den här skillnaden ännu större. Av alla åldersgrupper är 18-29-åringarna de som har störst förtroende för ideella organisationer (32%). Samtidigt har de extremt lågt förtroende för regeringar (21%).

Även i Trust Barometer för Sverige 2018 (Edelman Deportivo) syns en ökning i förtroende för ideella organisationer (NGOs). Enligt denna undersökning är ökningen dock betydligt större – från 23% år 2017 till 42% år 2018. Enligt samma undersökning är förtroendet för regeringar i princip oförändrat.

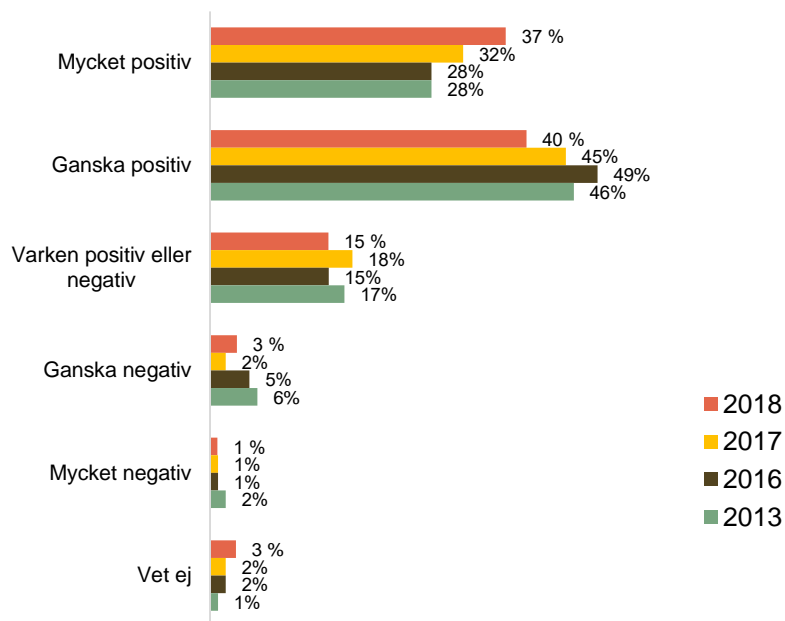
Men att förtroendet för ideella organisationer skulle ha ökat så mycket på bara ett år är inte någonting som Lars Trägårdh och hans kollegor ser i sin forskning.

-Vi är inte vana att se några väldiga kast, vi ser framförallt kontinuiteten, säger Lars Trägårdh.

Lars Trägårdh säger att en hypotes kring resultatet skulle kunna ha med flyktingkrisen att göra.

-Vissa människor känner kanske att de ideella organisationerna har ställt upp, som kontrast till hur regeringen valde att stänga gränserna. De ideella organisationerna står då för mänskliga rättigheter och medmänsklighet, säger Lars Trägårdh.

Vad är din allmänna inställning till ideella organisationer?

Källa: Novus

De flesta är positiva till ideella organisationer

Ett uttryck för tilliten till ideella organisationer är att man skänker pengar. Både medlemskapet och givandet är uttryck för någon form av förtroende. Novus gör på uppdrag av FRII en årlig undersökning bland allmänheten och den visar att både det uppskattade givandet och den allmänna inställningen till ideella organisationer har varit stabilt under de fem år som undersökningen gjorts. Drygt 3 av 4 har en positiv inställning till ideella organisationer och 6 av 10 uppger att de har gett en gåva de senaste sex månaderna.

I den senaste undersökningen som gjordes i januari 2018 var det dessutom något fler som var mycket positiva jämfört med tidigare år. Bland de som anger att de inte brukar skänka pengar är en majoritet (61%) ändå allmänt positiva till ideella organisationer. Så även om man kan skönja en förtroendeklyfta mellan "genomsnittssvensken" och en minoritet av befolkningen verkar människor generellt ha en positiv inställning till ideella organisationer. Detta kanske bekräftar bilden som Lars Trägårdh pratar om, att tilliten är en seg struktur där det är ovanligt att se några tvära kast.

6 av 10 uppger att de har skänkt pengar till en organisation

Ökade förväntningar på samhällsnytta

Att organisationen är öppen med hur verksamheten bedrivs är den viktigaste faktorn för att man ska känna förtroende för en ideell organisation visar samma undersökning. 6 av 10 tycker att öppenhet är viktigt. Unga värderar öppenhet allra högst (68% av 18-29-åringarna jämfört med 58% bland 50-79-åringarna).

Att visa på nyttan eller effekten av verksamheten är också en faktor som denna undersökning visar har allt större betydelse för givares förtroende och särskilt tycks det gälla för yngre personer. De ställer i allt högre utsträckning krav på att själva få se hur organisationerna använder pengarna och så exakt som möjligt se vilken effekt de bidrar till.

Förtroendet för att pengarna når fram varierar med samma faktorer som för den allmänna tilliten i samhället. Ju högre utbildning man har desto större förtroende har man för att pengarna når fram (54% för universitetsutbildade jämfört med 37% för grundskoleutbildade). Enligt samma mönster har låginkomsttagare, arbetslösa och personer som röstar på Sverigedemokraterna betydligt lägre förtroende för att pengarna når fram till ändamålen än andra grupper.

Trots att bara drygt 4 av 10 uppger att de har förtroende för att pengarna når fram bedömer ändå knappt 6 av 10 att organisationerna gör nytta. Så även om man inte tror att pengarna når fram till de personer och projekt som de är avsedda för så tror man i större utsträckning att organisationerna ändå gör nytta. Äldre (nästan 70%) och högutbildade (66%) har högst förtroende för att organisationerna gör nytta.

”Den känslomässiga reaktionen är viktig, du hjälper mer om du känner mer. Andra viktiga faktorer är att man upplever att man har ett personligt ansvar, och att man upplever att man kan göra skillnad. Man hjälper inte när man inte ser att man kan göra skillnad.”

Arvid Erlandsson

INTERVJU MED: ARVID ERLANDSSON

Titel: Postdoktor på Linköpings Universitet, är en del av forskargruppen JEDI-Lab.

Bakgrund: Arvid Erlandssons forskning undersöker moraliskt beslutsfattande i allmänhet och hjälpsituationer i synnerhet.

Doktorsavhandling: Underlying Psychological Mechanisms of Helping Effects: Examining the *when x why* of Charitable Giving

Vad är givandets psykologi och hur fungerar det?

Det handlar om att vi i vissa situationer är mer benägna att ge än i andra. Generellt är man mer benägen att hjälpa barn än vuxna. Man är mer benägen att hjälpa de som befinner sig nära en själv, än de som befinner sig på andra sidan jorden. Man hjälper hellre folk som lider idag än folk som kommer att lida om 10 år. Det är mycket svårare att skapa hjälpmotivation för framtida generationer, det är till exempel svårare att få folk att ge för att förbättra miljön, eftersom det är långsiktigt.

I vilka situationer är man som minst benägen att ge?

Upplever man att dom som lider har sig själva att skylla, att dom som kan hjälpa sig själva inte ens försöker, då drar det ner motivationen. En upplevelse av att pengarna som man ger används till att göra skada eller att någon annan skor sig på det drar också ner motivationen.

Vilka psykologiska mekanismer är det som ligger bakom det här beteendet?

Den känslomässiga reaktionen är viktig, du hjälper mer om du känner mer. Andra viktiga faktorer är att man upplever att man har ett personligt ansvar, och att man upplever att man kan göra skillnad. Man hjälper inte när man inte ser att man kan göra skillnad. Har man väl fått folk att hjälpa en gång så är det mycket högre tröskel att sluta hjälpa än att börja hjälpa. Att avsäga sitt autogiro krävs lite ansträngning och psykologiskt känns det värre att avsluta.

Intervjun fortsätter på nästa sida

Hur mycket av givarbeteendet skulle du säga är socialt betingat?

Det har ganska mycket med det att göra. Så fort du har någon som observerar vad du gör så kommer sociala aspekter in. Man vill inte verka osympatisk och om du är i en situation där det finns ett hjälpbehov, där alla hjälper och du inte hjälper då verkar du lite osympatisk. Hjälpandet i sig är inte så viktigt men kostnaden att säga nej kan vara väldigt hög och du kan förlora mycket på det. Män ger till exempel mycket mer i kvinnors sällskap för att man vill signalera att man är sympatisk och har resurser, och det får dem att verka mer attraktiva.

Och hur är kvinnors givarbeteende?

Kvinnor hjälper mer privat när det inte är någon som tittar och de påverkas inte lika mycket som män om det är andra som tittar. Emotionell reklam som fokuserar på känslor biter mer på kvinnor medan män som ser en emotionell annons ser det som att organisationen försöker lura en och utnyttjar känslor och därför ger män mindre.

”Har man väl fått folk att hjälpa en gång så är det mycket högre tröskel att sluta hjälpa”
Arvid Erlandsson

Hur mycket har givarbeteendet med kultur att göra?

I de flesta länder får de organisationer som fokuserar på behovet i det landet mer pengar än de organisationer som fokuserar på andra länder. Sverige är dock ett undantag. Internationella organisationer i Sverige får mer pengar än de som fokuserar på det egna landet. Vi har en utvecklad välfärdsstat och det är inbyggt i oss att vissa samhällsbehov ska staten ta hand om. De som inte ger till organisationer tycker att det är okej eftersom vi har biståndet.

Kan man se mönster i vilken typ av organisation en viss kategori av givare helst ger till?

Man kan säga mycket om en individ genom att titta på vilka organisationer hen ger till. Från en politisk synvinkel till exempel ser man att de till vänster ger mer till de organisationer som hjälper i andra länder. De till höger ger till organisationer som hjälper i Sverige.

Ser ni andra mönster för givares beteenden?

Vi brukar skilja på så kallade 'givers' och 'give-inners'. Givers söker själva upp hjälpsituationer och söker upp det för att man är genuint motiverad att minska lidande hos de personer man kan hjälpa. Give-inners föredrar att inte bli tillfrågade men säger inte nej när de blir det för det kan finnas en social kostnad. Den här gruppen anstränger sig för att inte få reda på information, till exempel stänger de av när hemska reklamer visas. Samtidigt står give-inners för minst 50% av allt givande.

2. Civilsamhällets finansiering

Bilden i stort

Det är inte helt enkelt att få en bild av exakt hur det svenska civilsamhället är finansierat. Enligt SCB innehöll civilsamhället år 2014 237 789 organisationer varav 91 992 är ekonomiskt aktiva. Det är från dessa som det finns data från SCB, samlade i olika databaser beroende på vilken del av civilsamhället det gäller. De undersökningar vi använt som underlag i detta avsnitt är Organisationernas ekonomi och Ekonomisk redogörelse för Svenska kyrkan. Det ger oss en bild av stor del av det ekonomiskt aktiva civilsamhället med undantag för bostadsrättsföreningarna.

Som framgår utgör det samlade civila samhället en ganska stor ekonomisk verksamhet, även om man "bara" mäter den bokförda ekonomin. En del intäkter dubbelräknas eftersom en del av posten Lämnade gåvor, stipendier, bidrag och transfereringar går till andra ideella organisationer. Exakt hur stort det beloppet är vet vi inte.

Det som går att konstatera är att utfallet är relativt stabilt. År 2015 innebar en ökning av intäkterna utan att kostnaderna ökade. Det kan vara medel (bidrag, gåvor mm) som kom in till organisationerna i samband med de stora flyktingströmmarna och som inte hann användas, och om det är så, kan vi förvänta oss ett underskott under 2016.

mkr	2012	2013	2014	2015
Medlemsavgifter	36 179	36 286	34 921	35 491
Övriga intäkter	97 599	99 827	101 395	105 993
Summa rörelseintäkter	133 778	136 113	136 316	141 484
Övriga extra kostnader	-54 047	-53 618	-54 572	-55 676
Personalkostnader	-43 795	-44 773	-46 236	-48 430
Av- och nedskrivningar	-2 432	-2 476	-2 521	-2 661
Summa rörelsekostnader	-100 274	-100 867	-103 329	-106 767
Resultat från verksamheten	33 504	35 246	32 987	34 717
Finansiella intäkter	10 495	12 721	14 846	18 175
Finansiella kostnader	-2 763	-2 350	-2 281	-2 476
Finansiellt netto	7 732	10 371	12 565	15 699
Verksamhetsresultat och finansnetto	41 236	45 617	45 552	50 416
Bokslutsdispositioner	-69	177	-581	-743
Skatter	-548	-503	-679	-694
Lämnade gåvor, stipendier, bidrag och transfereringar	-35 351	-39 727	-36 638	-37 272
Över- och underskott	5 268	4 118	5 443	11 707

Källa SCB

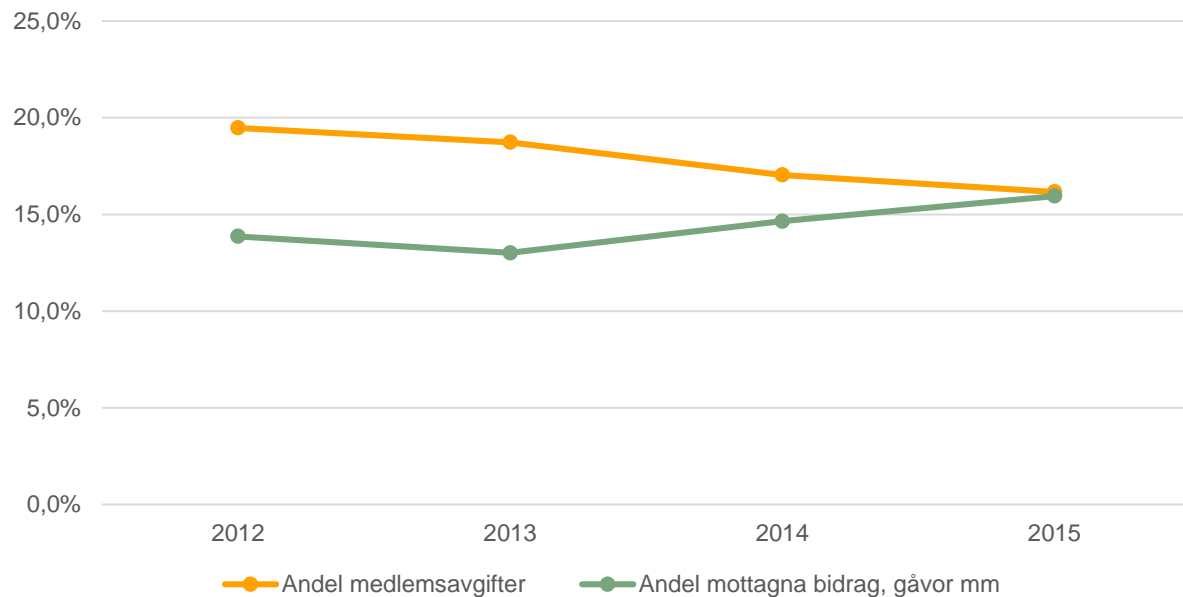
Varifrån kommer pengarna?

Av tabellen på föregående sida framgår att medlemsavgifterna står för ca 25% av intäkterna i ideella föreningar och trossamfund inklusive Svenska kyrkan. Det är emellertid en större andel än så som är finansierad av hushållen. Eftersom statistiken är mindre detaljerad avseende Svenska kyrkan, har vi tagit bort den i nedanstående tabell. Av denna mer detaljerade bild framgår att ca 30% av intäkterna kommer från den offentliga sektorn medan resterade är antingen från privata intäktskällor: hushåll, företag samt stiftelser och andra föreningar, eller från avkastning på kapital. Även om vi har mindre detaljer från Svenska kyrkan vet vi att ca 75% av intäkterna kommer från privata källor,

nämigen medlems- och begravningsavgifter och det är sannolikt att en stor del av de kvarvarande 4,5 miljarder kronorna också kommer från privata källor. Den stora bilden är alltså att det svenska civilsamhället som helhet till ca 25% är beroende av intäkter från den offentliga sektorn.

Möjligen är det ett mindre beroende än vad många uppfattar. Naturligtvis finns det stora skillnader inom det civila samhället där vissa sektorer och organisationer är mycket beroende av offentliga intäkter, medan andra är helt privatfinansierade.

	mkr	2012	2013	2014	2015
Medlemsavgifter		24 075	23 918	21 951	22 167
Mottagna bidrag och intäkter från försäljning, offentlig sektor		37 397	40 588	38 244	38 709
Mottagna bidrag, gåvor och transfereringar övrigt		17 135	16 620	18 871	21 876
Försäljning		34 557	33 799	34 723	35 907
Övriga rörelseintäkter		608	662	787	822
Finansiella intäkter		9 860	12 142	14 260	17 663
Summa		123 632	127 729	128 836	137 144
Andel offentlig finansiering		30,2%	31,8%	29,7%	28,2%
Andel finansiella intäkter		8,0%	9,5%	11,1%	12,9%
Andel medlemsavgifter		19,5%	18,7%	17,0%	16,2%
Andel mottagna bidrag, gåvor mm		13,9%	13,0%	14,6%	16,0%
Andel försäljning		28,0%	26,5%	27,0%	26,2%
Andel övriga rörelseintäkter		0,5%	0,5%	0,6%	0,6%

Medlemsavgifter har under de senaste åren sjunkit som andel av intäkterna medan privata gåvor och transfereringar har ökat.

Källa SCB

Medlemsavgifter möter gåvor och bidrag

En intressant utveckling avseende den privata finansieringen är att medlemsavgifter under de senaste åren sjunkit som andel av intäkterna medan privata gåvor och transfereringar har ökat. Kan det vara en förändring vi ser här med en glidning från medlemskapet som grund för finansiering till gåvorgivande? Beror det i så fall på en förändring hos hushåll och företag dvs. en efterfråga att bidra på annat sätt, eller beror det på att organisationerna erbjuder eller skapar andra sätt att finansiera, dvs. en förändring av utbudet? Det vet vi inte ännu, men det blir intressant att följa i framtiden.

Offentlig finansiering

Enligt SCB uppgår de statliga transfereringarna till det civila samhället mellan 32 och 33 miljarder kronor. Varav knappt 40% är bidrag till a-kassornas arbetslöshetsförsäkring. Den statliga bidragsgivningen grundar sig nästan uteslutande på långsiktiga förordningar och i allmänhet ingen stor politisk trätöfråga. Det är därför stabilt över tid. I denna rapport har vi valt att fördjupa oss lite mer i det kommuners och landstings finansiering av ideella organisationer.

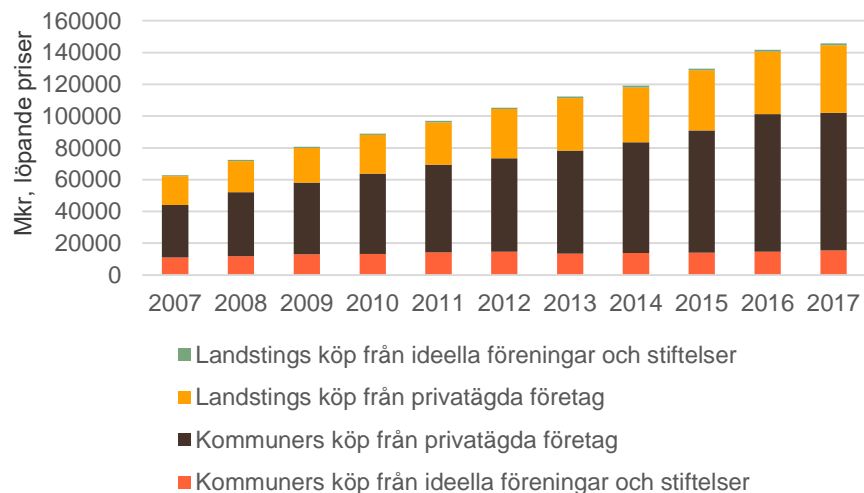
mkr	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Köp från föreningar och stiftelser	15 229	15 624	14 526	14 867	15 033	15 869	16 660
Bidrag till föreningar och stiftelser	5 800	5 884	5 959	6 128	6 571	6 896	7 282
Andel bidrag	28%	27%	29%	29%	30%	30%	30%

Ekonomiska transaktioner från kommuner och landsting till det civila samhället sker både i form av bidrag och i form av köp av tjänster. Den senare delen är klart större än den förra, dvs. det mesta av kommunsektorns överföring av resurser till det civila samhället sker genom köp snarare än bidrag. Under de senaste åren har detta förhållande varit stabilt.

Som framgår utgörs ca 30 % av transaktionerna av bidrag resten är köp av tjänster. Kommunernas och landstingens redovisning bygger på formen hos den motpart de har. I detta fall föreningar och stiftelser. Det innebär att i den mån ideella organisationer äger dotterbolag i vilka de utför uppdrag åt kommuner eller landsting, ingår dessa inte i ovanstående statistik.

Tabellen visar också att de samlade kommunala bidragen ökat relativt mycket under dessa år. Räknat på 2005 års penningvärde har bidragen till föreningar och stiftelser ökat med 21%. Som vi visat tidigare i rapporten har det visserligen varit en befolkningstillväxt, men inte motsvarande 21%. Bidragen har alltså ökat även räknat per innevånare. Av denna redovisning framgår inte vilken typ av bidrag det rör sig om. Det kan vara såväl organisationsstöd som olika former av verksamhetsbidrag, troligen även de bidrag som betalas ut inom ramen för de IOP-avtal (idéburet offentligt partnerskap) som ingåtts.

Kommunala köp från privat sektor

Källa SCB

Kommunala köp från privat sektor

Under de senaste åren har en relativt stor privatisering av utförande av välfärdstjänster skett. Detta har dock främst gått till privata bolag. I diagrammet till vänster syns detta tydligt.

Den ideella sektorns andel av inköp från privat sektor har minskat från 19% 2007 till 11% 2017. Som ovan nämnts kan vi inte säkert säga hur stor del av de inköp som sker från privata bolag ägs i realiteten av ideella organisationer. Men en rimlig bedömning är att det mesta av köpen skett från privatägda bolag.

Den ideella sektorns andel av inköp från privat sektor har minskat från 19% 2007 till 11% 2017.

INTERVJU MED: LUDVIG SANDBERG

Titel: Politiskt sakkunnig på FORUM Idéburna organisationer med social inriktning

Bakgrund: Ludvig Sandberg tog 2010 fram en samverkansmodell för problemlösning mellan det offentliga och idéburenssektor; Idéburet och offentligt partnerskap (IOP)

Hur många idéburet och offentligt partnerskap (IOP) finns det idag?

Det är ingen som vet. Det har inte Forum resurser för att följa upp, men säg att det finns i alla fall 150 IOP i Sverige, varav de flesta finns inom välfärdsrelaterade områden.

Hur uppkom idén om IOP och hur kom ni fram till den här metoden?

Ända sedan Forum bildades -93 så har frågan om hur offentliga och ideella organisationer förhåller sig till varandra varit central. Det här med hur man använder frivilligt arbete som ersättning för eller komplement till offentligt ansvar har varit en levande fråga för oss sedan vi bildades. Idéerna om IOP växte fram genom ett antal års seminarier och konferenser som handlade om hur konkret samverkan mellan idéburna organisationer och det offentliga fungerar.

Vad är det viktigaste som krävs för att skapa ett bra IOP?

En ärligt och allvarligt menad gemensam process om att beskriva den samhällsutmaning som man vill arbeta med är helt avgörande. Om man inte lägger tid och energi på det i början, då är risken att man inte bygger ett partnerskap utan att man egentligen gör en vanlig bidragsrelation eller en upphandlingsrelation. Parterna måste förtydliga för sig själva vad som är det gemensamma i deras partnerskap.

Om du ser tillbaka, har ni uppnått samverkan på det sätt som ni ville?

I vissa fall har man verkligen fått till en bra ömsesidig process från ax till limpa, men i andra fall har man inte det. Det finns lika många sätt att göra dåliga IOP som det finns möjlighet att göra dåliga upphandlingar.

Hur arbetar ni på Forum med IOP idag?

Nu arbetar vi för att förfina metoden IOP. Bland annat är vi med i den utredning som staten nyligen tillsatt, som har som ett av sina uppdrag att ta fram tydligare reglering kring IOP, för att försöka undanröja en del oklarheter.

Ludvig berättar att Forum nu följer utvecklingen i ett domslut som nyligen kom i ett fall där en ideell organisation och en kommun hade samarbetat i ett IOP om ett äldreboende. Kommunen blev stämnd av Konkurrensverket för att de ansåg att kommunen borde ha gjort en upphandling. Förvaltningsdomstolen gick på Konkurrensverkets linje och nu håller kommunen på att överklaga.

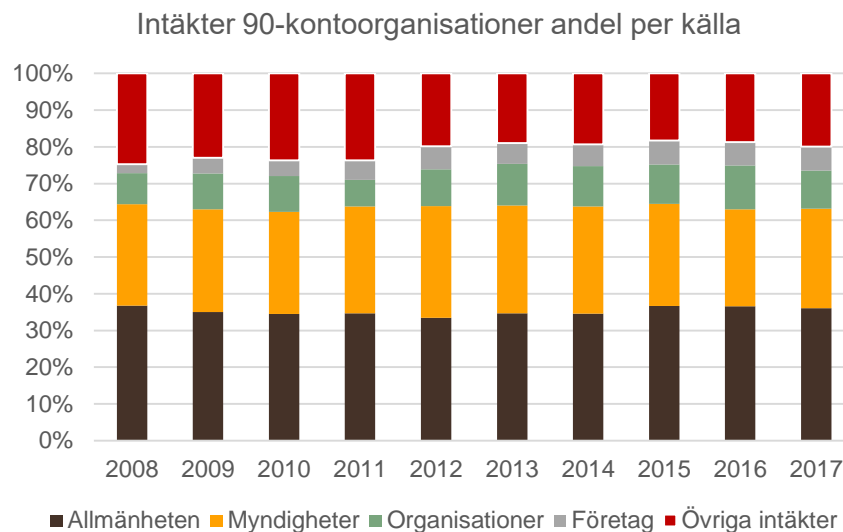
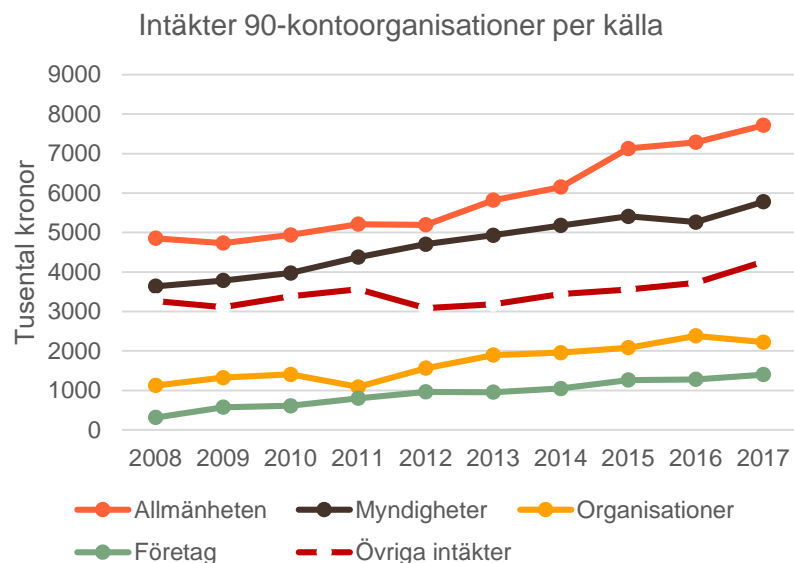
Det här är ett exempel på att lagstiftningen kring den här typen av verksamheter inte är jättelätt att ha att göra med. Så det finns många som är rädda nu och tycker att det här med IOP är konstigt och farligt. Samtidigt som det kommer nya samarbeten, så det är både och.

Hur tror och hoppas du att IOP kommer att utvecklas i framtiden?

Jag hoppas att det kommer lagstiftning som gör IOP enklare för alla att använda, att det blir vanligare att offentliga och idéburna sätter sig tillsammans och analyserar problem och hittar vägar att lösa dem på och att IOP är ett av flera sätt att arbeta tillsammans med den ambitionen.

Privata gåvor

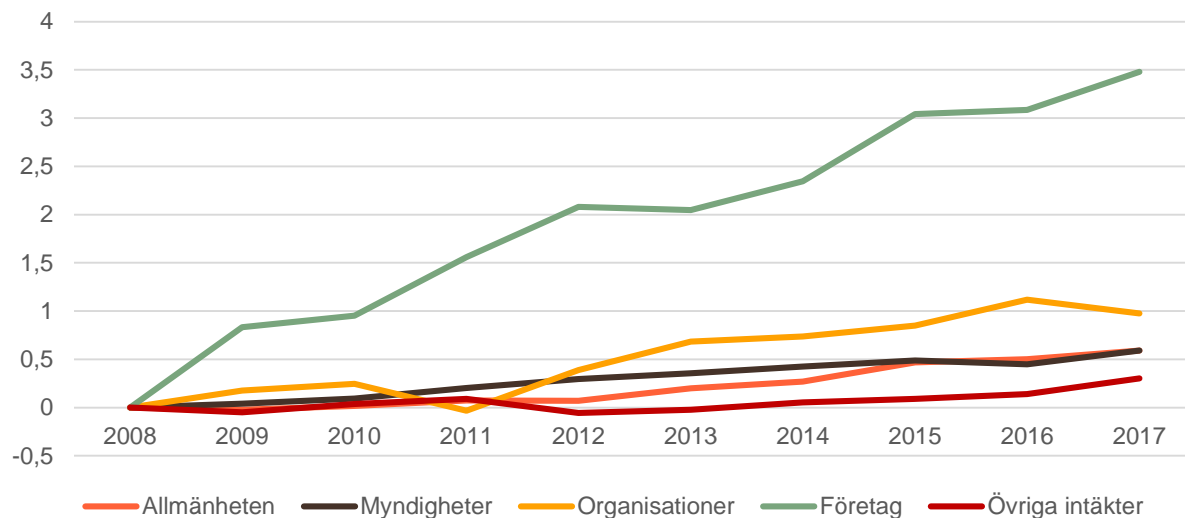
En särskild del av den privata finansieringen är gåvogivandet. Huvuddelen av givandet till civilsamhället sker via organisationer med 90-konto. Utvecklingen för deras intäktskällor under de senaste 10 åren ser ut på nedanstående sätt. Som framgår står allmänheten för det största beloppet med myndigheter som god tvåa under perioden. Tillsammans står dessa två källor för drygt 60% av 90-kontoorganisationernas intäkter. Detta syns tydligare i diagrammet nedan.

Av ovanstående diagram framgår också att de olika intäktskällornas inbördes förhållande har varit relativt stabilt och trots en ökad insamling i kronor har allmänhetens andel inte ökat. Det som sticker ut något vad gäller tillväxt är intäkter från företagen.

Intäkter 90-konto, förändring per källa 2008 basår

Källa Svensk insamlingskontroll, relativ utveckling, 2008 som bas

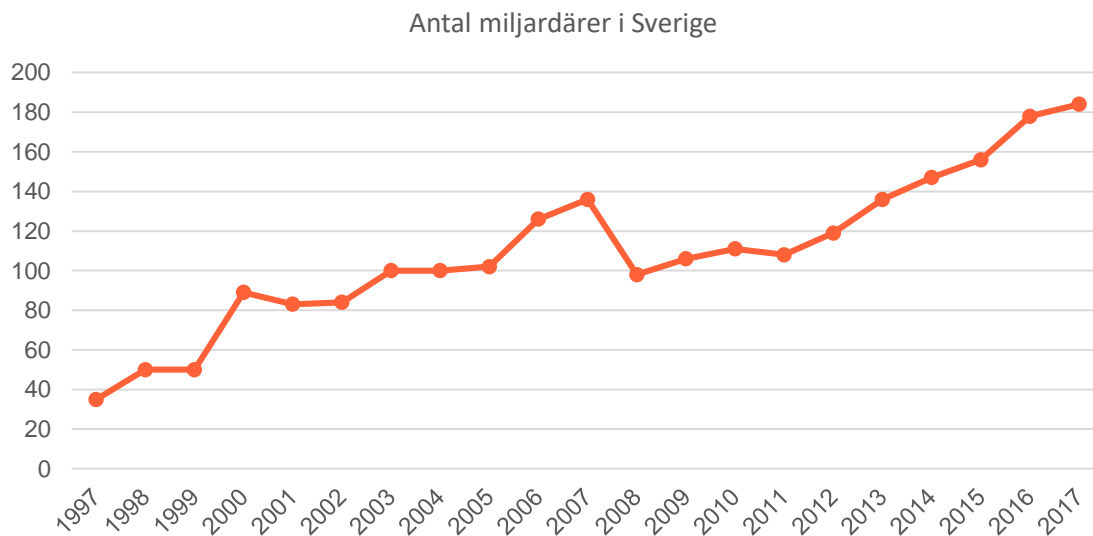
Detta blir tydligare när vi lägger 2008 som en bas och jämför utvecklingen med detta år. Kurvan för företag och organisationer pekar brantare uppåt än för övriga intäktskällor. Den förändring som avser organisationer illustrerar i stort Postkodlotteriets utveckling.

När det gäller företag gäller att även om utvecklingen varit snabb, är det fortfarande en mycket liten intäktskälla för 90-kontororganisationerna som helhet, även om det för vissa av organisationerna är mycket viktiga.

Miljardärerna blir fler

En extremindikator på fördelningen av resurser är antalet miljardärer. År 2017 slogs rekordet från året innan. Sverige har nu 184 miljardärer. Medianmiljardären kontrollerade 2017 tillgångar för 2,5 miljarder kronor.

Vad innebär denna utveckling för finansiering av viktiga ändamål? Hur kan dessa personers kapital, och kompetens, komma ideell verksamhet till nytta? En viktig fråga är om ideella organisationer har strategier för att hantera mycket förmögna människors engagemang. Det finns en parallell och även internationell trend att som mycket förmögen person i hög grad vilja göra sitt eget avtryck istället för att stödja befintlig ideell verksamhet. Eller man vill satsa på sociala entreprenörer snarare än ideella aktörer.

Källa Veckans affärer

"I Sverige har vi på senare år närmat oss en form av "filantrokapitalism"... ..Filantrokapitalisterna ser det som en förlängning av deras vinstdrivande verksamhet att engagera sig i välgörenhet."

Lars Trägårdh

INTERVJU MED: LARS TRÄGÅRDH

Titel: Professor i historia, verksam vid Ersta Sköndal Bräcke Högskola

Bakgrund: Lars Trägårdh har bott i USA en stor del av sitt liv. Sedan 2010 bor han i Sverige och forskar om filantropi, välfärdsstaten och den sociala tilliten.

Vad är egentligen den svenska modellen för civilsamhället?

Den klassiska modellen för civilsamhället i Sverige är väldigt demokratisk. Föreningarna har varit som en demokrati i miniatyr med medlemmar som är lika, de väljer sina förtroendevalda och fattar beslut enligt demokratiska principer och processer. De är byggda på en hierarki med lokala, regionala och nationella föreningar.

Om du jämför med USA, vad är skillnaderna och likheterna?

Traditionen i USA har varit väldigt annorlunda. Ända sedan 40-talet har man genom skattelagstiftningen och i en rad andra former av stöd premierat välgörenhet, medan man å andra sidan skapat sämre incitament för de mer demokratiskt uppbyggda ideella organisationerna. Konsekvensen har varit att rika människor kan undvika att betala skatt och gömma sina tillgångar i stiftelser. I Sverige har vi på senare år närmast oss en form av "filantrokapitalism".

Vad är filantrokapitalism?

Filantrokapitalisterna ser det som en förlängning av deras vinstdrivande verksamhet att engagera sig i välgörenhet. De uppfattar sig själva som mer kompetenta i alla avseenden, det räcker inte med att man har skapat bra datorer, nu är man också världsledare på hälsovård i Afrika. Då vill man inte heller ha en massa krångliga demokratiska principer, utan det är mer diktatoriskt med en hierarki där besluten fattas på toppen. Men ofta i namn av mänskliga rättigheter och medmänsklighet.

Intervjun fortsätter på nästa sida

Vad är filantrokapitalisternas drivkrafter?

De vill göra av med pengarna under sin livstid och pratar om sociala investeringar och resultat. Tidigare var givandet det viktiga, nu är resultatet det viktiga. Och det behöver inte vara negativt. Men kritikerna menar att det här är kopplat till skatteflykt. Vi [på Ersta Sköndal Bräcke högskola som forskar om filantropi, reds. anm.] har en kritisk hållning till detta, inte i bemärkelsen negativ, men vi måste reda ut hur det egentligen ser ut.

Vad ser ni att konsekvenserna av filantrokapitalismen kan bli för civilsamhället?

I det svenska samhället har vi en stark folkrörelsetradition, ett högt engagemang och ett pluraliserat givande. Med många små givare blir gåvorna mer demokratiskt fördelade på organisationerna. Man kan problematisera filantropi-begreppet genom att jämföra dessa system med å ena sidan många små givare, kontra några jättestora å andra sidan.

Du har tidigare pratat om att filantropin påverkar politiken, hur menar du då?

I vissa ideella organisationer i Sverige finns samma strukturer som i USA där väldigt starka och rika finansiärer har mycket inflytande. De ska hjälpa väldigt utsatta människor runt om i världen, men de enda som är inbjudna till samtalet är oerhört rika människor som ska ge. Det är det här välgörenhetstänket som vi i Sverige har försökt komma ifrån. Välgörenhetsfrågan är central; vad är det för samhälle vi vill ha? Ska vi acceptera stigande ojämlikhet och fixa problemen med välgörenhet? Där uppstår ett problem som vi historiskt i Sverige har försökt komma ifrån.

Vad anser du om den filantropi som de sociala entreprenörerna står för?

I Sverige har vi haft en lång tradition av sociala entreprenörer. Det är en typ av filantropi som har varit väldigt innovativ och som varit en del av den progressiva eran även i USA. Den har varit oerhört viktig och underskattad i Sverige. Den finns all anledning att föra fram.

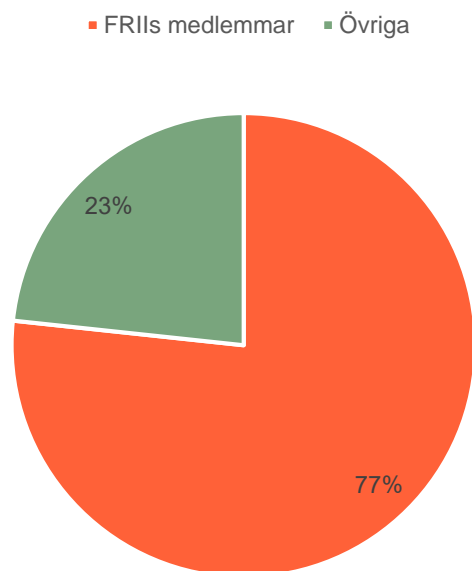
Vad tror du om utvecklingen av de här nya formerna av filantropi för framtiden?

Jag tror att filantrokapitalismen är här för att stanna och då ska man inte avfärda den som någonting dåligt, men man får ha en vänskapligt kritisk hållning till det. Vi får hålla oss kritiska och observanta till att det finns olika sorters filantropi och ta in demokratiperspektivet. Det är där jag landar.

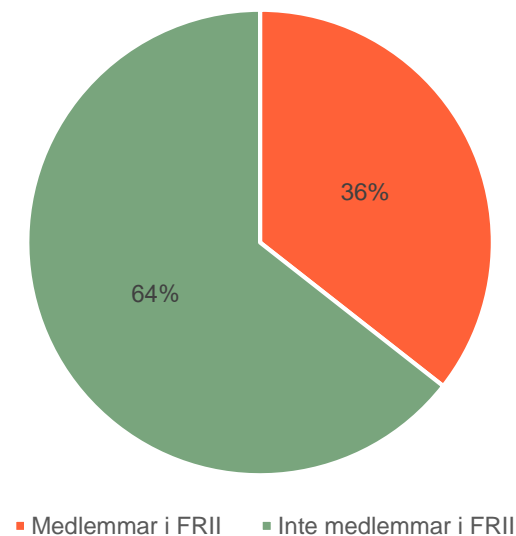
Privata gåvor till FRIIs medlemmar

FRIIs medlemmar står för 77% av insamlade medel genom 90-konto. Så även om långt ifrån alla organisationer med 90-konto är representerade bland FRIIs medlemmar står de för den allra största delen av insamlade medel. År 2017 var 153 av 430, eller 36 %, av alla 90-kontohavare medlemmar i FRII.

Fördelning av insamlade medel

Andel 90-kontoinnehavare med medlemskap i FRII

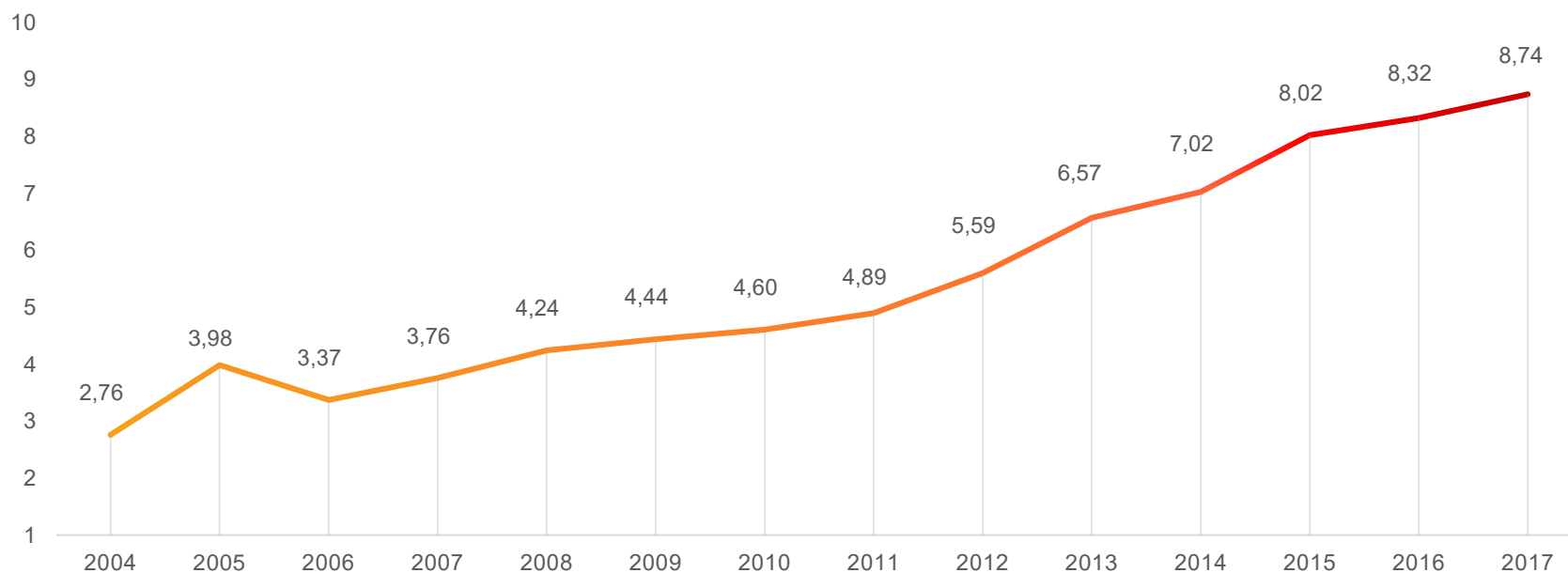
Källa FRIIs insamlingsstatistik 2017

År 2017 samlade FRIIs medlemmar in totalt 8,7 miljarder kronor i gåvor och bidrag från allmänheten, företag och organisationer. Det är en nettoökning med drygt 419 miljoner kronor (5 %) mot föregående år. De senaste fem åren har FRIIs medlemmar stadigt ökat sin insamling av gåvor med i snitt 11,5 % per år, och insamlingen 2017 motsvarar nästan en fördubbling jämfört med 2011.

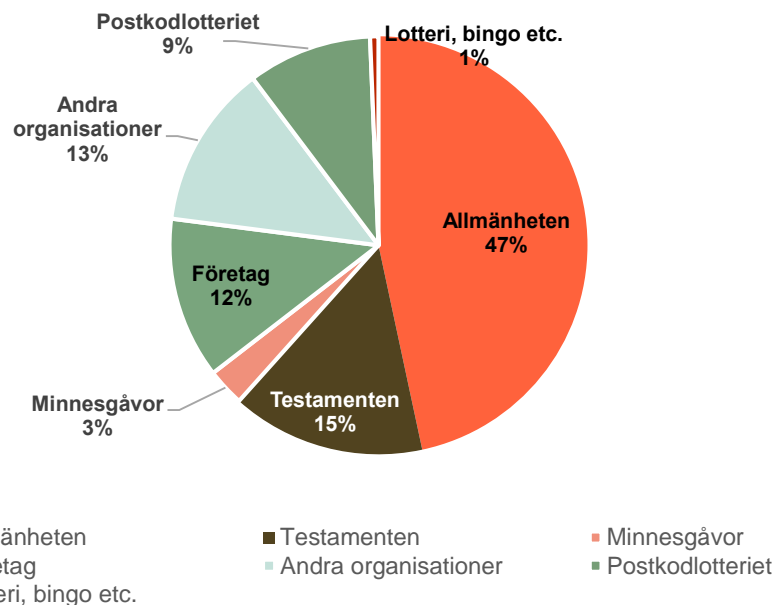
Allmänhetens givande ökade mest

Av alla organisationer med 90-konto står FRIIs medlemmar för 73% av insamlade medel från privatpersoner (allmänheten). Under 2017 är det framför allmänhetens givande som har ökat. Gåvor från allmänheten ökade med 5,3% och testamentsgåvor med 21%, medan det är en liten ökad insamling från företag. Insamlingen från andra organisationer minskade år 2017 jämfört med föregående år.

Totalt insamlade medel 2004-2017 (miljarder kr)

Andel av totalt insamlade medel per kategori 2017

Källa FRIIs insamlingsstatistik 2017

Den största andelen gåvor och bidrag kommer också från allmänheten med 65% av totalt insamlade medel, vilket är en liten ökning jämfört med 2016 (62 %).

Det är fortsatt de stora organisationerna som dominerar insamlingen i Sverige, där de 19 största medlemmarna (12% av antalet medlemmar i FRII) står för 74 % av totalt insamlade medel för 2017. Dock visar insamlingsresultaten för 2017 att organisationer med mindre omfattande insamling lyckades växa mer under 2017 jämfört med tidigare år. De stora procentuella ökningarna syns framförallt för organisationer som samlar in mellan 10 – 99 Mkr. Däremot har de med insamling under 5 Mkr svårare att utvecklas, vilket till viss del är en konsekvens av att det inte finns resurser, eller att man inte vågar, investera för att öka sina intäkter på sikt.

Just investeringskapital för strategiska insamlingsinsatser är avgörande för att en organisation ska kunna öka sin privata finansiering. Att som bidragsgivare, privat eller offentlig, våga satsa på att öka insamlingskapaciteten är i förlängningen väl investerade pengar för ändamålet.

En utmaning för organisationerna är att motivera och mobilisera fler givare. Som nämnts ovan har andelen som uppger att de skänkt en gåva inte ökat, utan ligger stilla runt 60%. Detta kan också ses i FRIIs statistik där trots att den totala insamlingen från allmänheten ökat verkar antalet personer som skänker pengar ligga stilla eller rent av minska något. Detta kan vara ett tecken på att organisationerna lyckas öka gåvobeloppen men inte mobiliserar nya givare.

Stiftelser och företag är betydelsefulla

Diagrammet till höger visar på skillnader mellan fördelningen av givarkategorier i relation till en organisations totalt insamlade medel. För de stora insamlingsorganisationerna (>100 mkr i insamlade medel) är allmänheten den absolut viktigaste givargruppen med 72 % av totala insamlade medel. Medan för organisationer som samlar in upp till 100 miljoner kronor utgör allmänheten generellt i genomsnitt 45 %.

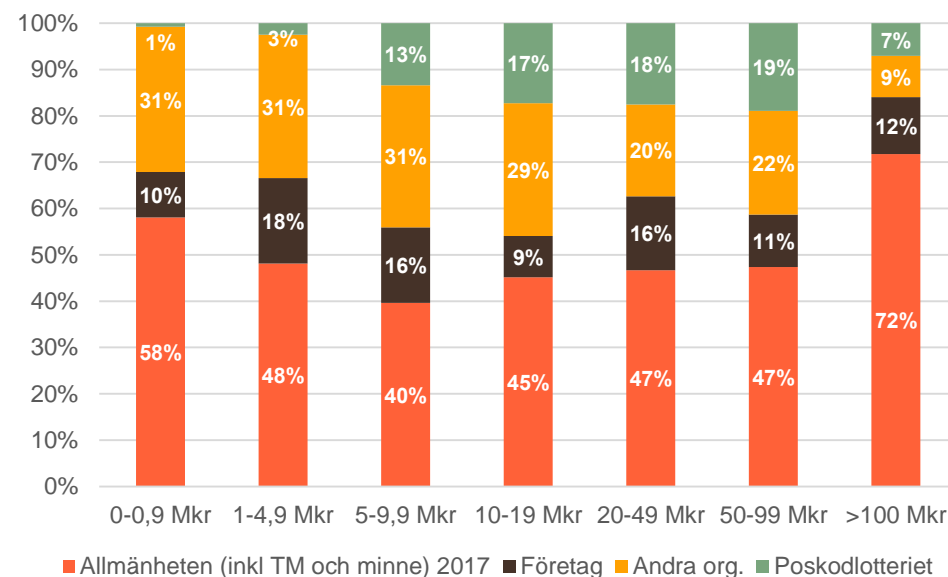
Här syns att gåvor från andra organisationer och Postkodlotteriet istället är av större betydelse. För de mellanstora organisationerna står stiftelser, andra organisationer och Postkodlotteriet för upp till 50 % av gåvorna. Samma tendens finns delvis för företags andel av insamlade medel även om skillnaden mellan de största och övriga organisationer inte är lika markant.

Stiftelser och andra organisationers stöd och finansiering av civilsamhället är alltså av mycket stor betydelse för att stärka små och medelstora organisationer och bidrar därmed sannolikt till att en bredd av ändamål kan frodas inom ramen för civilsamhället.

"Det är mycket svårare att skapa hjälpmotivation för framtida generationer, det är till exempel svårare att få folk att ge för att förbättra miljön, eftersom det är långsiktigt."

Arvid Erlandsson

Andel av totalt insamlade medel per givarkategori

Källa FRILs insamlingsstatistik 2017

INTERVJU MED: CAROLINA SACHS

Titel: Generalsekreterare på stiftelsen Axfoundation

Bakgrund: Har arbetat med hållbarhetsfrågor i näringslivet i över 20 år.

Om Axfoundation: Grundades 1993 och driver idag projekt inom fyra områden: hållbarproduktion och konsumtion, framtidens mat, cirkulär ekonomi och inkluderande samhälle.

Hur ser du på Axfoundation och stiftelsernas roll i stort i finansiering av ideella organisationer?

Vi är inte en typisk stiftelse eftersom det är väldigt sällan som vi bara går in med pengar, utan vi går ofta in och är med och utvecklar och driver. Projekt som vi är involverade i ska på något sätt koppla till det som vi redan håller på med. Vi är snarare en 'do tank' än en 'think tank' och vi gillar att göra, driva och utveckla. Vi kan också vara en neutral plattform som kan sammanföra och katalysera. Vi är fristående, partipolitiskt oberoende och icke vinst drivande men har en nära koppling till en stor bolagsgrupp vilket ger oss möjligheter att jobba med piloter och tester för att sedan driva vidare det som kan bidra till positiv samhällsförändring. Vi samarbetar med de parter som vi tror är mest lämpliga för att driva frågan vilket kan vara allt från företag, frivilligorganisationer, akademien, politiker eller den konstellation vi tror behövs för att få till en transformativ förändring.

Vad skulle du säga är fördelen respektive nackdelen med att vara så pass involverade som ni är i projekten?

Vi ser många fördelar med hög involvering. Framförallt kan vi försäkra oss om att vi får den hållbarhetsvinkeln vi verkligen vill ha genom att vara med och driva. Vi lär oss också av varandra och kan få fram synergieffekter mellan våra olika program och projekt. Vi samarbetar ofta med forskare eller andra experter eftersom vi är aktiva inom många olika områden.

Intervjun fortsätter på nästa sida.

Klimat- och hållbarhetsfrågan har ju verkligen speglat upp på agendan som en av de absolut viktigaste frågorna för framtiden. Hur märker ni av det?

Inom tre av våra fyra program återfinns miljörelaterade projekt. Vi ser att klimat- och hållbarhetsfrågan blivit en allt mer integrerad del i framför allt företagets verklighet där hållbarhet, techutveckling och innovation går hand i hand. Hållbarhet har inte bara blivit mer integrerat utan en förutsättning för att hela affären ska vara möjlig och varaktig.

Vad är ett bra projekt, vad går ni igång på?

Ett bra projekt kopplar till ett verkligt hållbarhetsproblem som vi kan hitta en smart och transformativ lösning på. Vi ser att möjligheterna att driva på och få till en förändring som kan kräva att lagstiftning ändras eller att politiker påverkas underlättas av om flera bolag och andra samhällsaktörer går samman i gemensam sak.

För oss är det också viktigt att det finns bra möjligheter driva pilotverksamhet för att testa, utvärdera och sen driva vidare i större skala om piloten faller ut väl. Mångfald och integration är också viktiga frågor för oss. För att vi ska få ett välfungerande och blomstrande samhälle behöver vi mångfald av personer med olika bakgrunder och kompetenser.

Hur skulle du säga att det påverkar Axfoundations arbete att ni är en familjeägd stiftelse?

Vi har en naturlig och nära relation till en stor familjeägd företagsgrupp där familjens grundvärderingar är tydliga och så även för Axfoundation där ett hållbart samhälle kräver att mångfald och olikheter tillvaratas och långsiktig samhällsutveckling förutsätter respekt för planetens ändliga resurser och där företag har en viktig roll i att bidra till en hållbar utveckling av samhället.

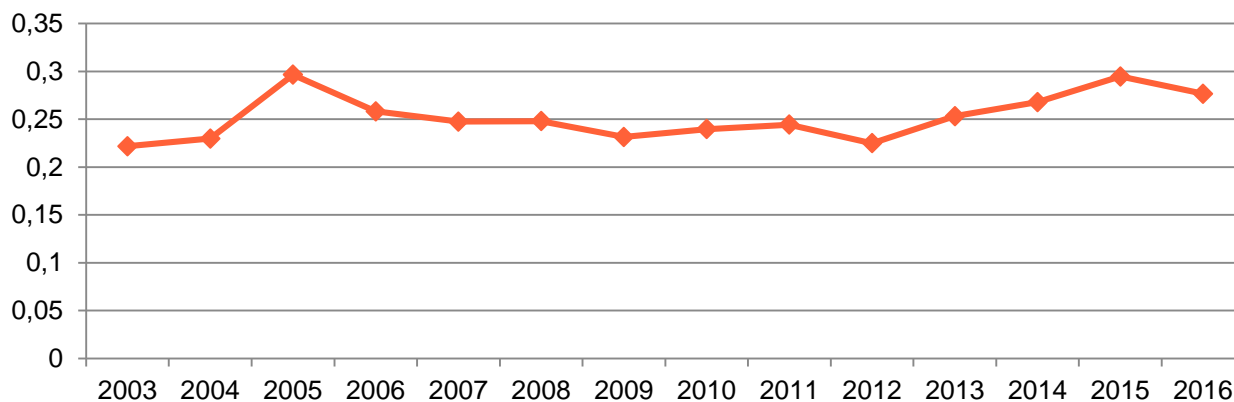
Det ger också en långsiktighet. Det har alltid funnits ett stort fokus kring de frågor Axfoundation driver hos alla generationer i familjen vilket skapar ett positivt klimat att jobba i.

Vad är Axfoundations, eller framförallt din, vision för Axfoundation? Vart är ni om fem år?

Då är vi internationellt erkända som den mest innovativa och transformativa 'do tanken' som driver hållbarhetsfrågor.

Glassindex

Avslutningsvis tittar vi på "glassindex" har utvecklats, ett sätt att visa på hur vi svenskar prioriterar vår konsumtion av glass och sötsaker i relation till att ge en gåva för någon annan. Glassindex innebär att vi jämför allmänhetens givande till 90-kontoorganisationer med hushållens konsumtion av sötsaker, glass, sylt, marmelad och konfekt. Syftet är att visa hur vi väljer att prioritera mellan två typer av konsumtion som inte är "nödvändig" konsumtion.

Källa Svensk insamlingskontroll och SCB. Konsumtion av varugrupp 0118/insamlat från allmänheten.

Under de fjorton år som serien omfattar har vi haft hög och lågkonjunktur, tre allmänna val och mycket annat har hänt. Detta förhållande har dock varit relativt stabilt. Den tillväxt i kronor som skett av insamlingen har motsvarats av samma tillväxt av glass och syltätande.

Den positiva trenden från de tre senaste åren, bröts 2016. Det året minskade insamlingen från allmänheten något jämfört med 2015, och tydligen valde vi samtidigt att i högre grad konsumera sötsaker och glass. I reella tal lade vi år 2016 drygt 26,3 miljarder kronor på glass, godis och sylt och knappt 7,3 miljarder på gåvor (och medlemsavgifter) till 90-kontoorganisationer.

Vi ser fram emot nästa års rapport då vi är nyfikna på om den ökning som skedde i allmänhetens givande 2017 har varit större än vår glasskonsumtion.

Kontakt

Rapporten är ett samarbete mellan FRII och PwC.

Ladda ner den på www.frii.se/kunskap/rapporter eller på www.pwc.se/ideella

Kontakta oss gärna!

FRII

Charlotte Rydh, generalsekreterare

tfn: 08-661 22 93

e-post: charlotte@frii.se

PwC

Johan Sverker, senior rådgivare, ideell sektor

tfn: 010-213 39 17

e-post: johan.sverker@pwc.com